

Recensie

Bespreking van het boek "Moral learning of teachers: disclosing, exploring and developing frames of reference".

Jacqueline van Swet, Fontys Hogeschool (tot juli 2019)

Helma de Keijzer (2021). Moral learning of teachers: disclosing, exploring and developing frames of reference.

Dit Engelstalige proefschrift bevat zeven hoofdstukken waarvan vier in artikelvorm zijn gepubliceerd. Het centrale thema betreft de morele referentiekaders van leraren. Daarbij wordt onderzocht of en zo ja hoe leraren zich meer bewust kunnen worden van hun eigen referentiekaders en of en hoe hun morele leren ondersteund kan worden. De onderzochte methode voor moreel leren blijkt bruikbaar en wordt door de betrokken leraren als zeer waardevol wordt ervaren.

Zeker in de huidige tijd behoeft de relevantie van dit thema nauwelijks toelichting. De Keijzer citerend worden leraren meer en meer geconfronteerd met sociale kwesties en met tegenstrijdigheden over wat als het 'morele goed' wordt beschouwd. Zij pleit er dan ook voor dat moreel leren wordt opgenomen in het curriculum van lerarenopleidingen.

Het betreft een praktijkgericht, kwalitatief onderzoek dat start met een theoretische onderbouwing van de morele praktijk van lesgeven. De Keijzer ziet de morele betekenis van onderwijs als iets dat altijd aanwezig is in het handelen van leraren. Haar onderzoek betreft dus niet onderwerpen als het leren van moreel besef of de inhoud van vakken als burgerschapskunde. Het betreft het dagelijks handelen van leraren die, bewust of onbewust, voortdurend morele boodschappen aan hun leerlingen overbrengen. Morele referentiekaders blijven meestal impliciet en mede daardoor veranderen zij weinig en vindt moreel leren niet vanzelf plaats. Een methode als de hier onderzochte 'kritische reflexieve dialoog' zou dat moreel leren mogelijk kunnen bevorderen.

Het thema is niet alleen relevant, maar tegelijkertijd ingewikkeld om te onderzoeken op een manier waar niet alleen de praktijk baat bij heeft, maar ook bijdraagt aan kennisontwikkeling. Dat lijkt te zijn gelukt, waarschijnlijk mede omdat De Keijzer een zeer ruime en diverse praktijkervaring heeft en al ruim 20 jaar werkt als lerarenopleider. Zij heeft dit onderwerp concreet handen en voeten gegeven.

Bespreking van het boek "Moral learning of teachers: disclosing, exploring and developing frames of reference".

Het onderzoek maakte deel uit van een vier jaar durend RAAK-SIA-onderzoeksproject, waarin Fontys, de Hogeschool Utrecht en de Universiteit voor Humanistiek samenwerkten. Er deden 21 leraren van basisscholen (groepen 6, 7 en 8) en 8 leraren van voortgezet speciaal onderwijs (klas 1 en 2) mee. Zij kwamen samen in professionele leergemeenschappen (PLG'n), die werden begeleid door collega's van de eigen school die daarvoor een professionaliseringstraject volgden. Binnen de PLG'n was zowel aandacht voor het ontwikkelen van pedagogische sensitiviteit dat centraal stond in het onderzoeksproject, als voor moreel leren.

Op basis van een literatuurstudie werd allereerst een raamwerk met vier fasen voor moreel leren ontwikkeld dat leidend zou zijn voor de verschillende deelonderzoeken. Deze vier fasen zijn:

1. Onderzoeken van vragen, twijfels en onzekerheden
2. Bewust worden van de eigen referentiekaders
3. Kritisch onderzoeken van de als vanzelfsprekend beschouwde referentiekaders
4. Creëren van een bredere, andere kijk.

Vervolgens brachten leraren in hun PLG dagelijkse praktijkervaringen in die hen vragen en spanningen opleverden. De morele zorgen die zij daarbij ervaarden, werden geanalyseerd op basis van een driedeling in waarden die in de theorie beschreven was (Leenders et al., 2008): autonomie, discipline en sociale betrokkenheid.

In een volgende deelstudie werd onderzocht of de methode van 'kritische reflexieve dialoog' (De Keijzer et al., 2015) meer kritische dialoog zou uitlokken. Gedeeltelijk gebeurde dat inderdaad. Er kwam meer reflectie op de eigen persoonlijke overtuigingen, waarden en normen in plaats van voornamelijk op het gedrag van de leerlingen.

Een interessant deelonderzoek richtte zich op de bijdrage van de coach op het moreel leren. Het transcriberen en bestuderen van de gesprekken in drie PLG'n leidde tot de identificatie van de meest passende attitude van de coach inclusief de meest passende vragen bij elke fase van moreel leren. Zo past bij fase 1 het zorgdragen voor een veilige leeromgeving waarin de coach vooral structuur biedt, aandachtig luistert en open vragen stelt. In fase 2 zijn vooral 'langzame vragen' helpend: vragen die de leraar aanzetten tot reflectie en nadenken; in fase 3 vooral inzicht bevorderende vragen en in fase 4 transformatieve vragen.

Bespreking van het boek "Moral learning of teachers: disclosing, exploring and developing frames of reference".

In het onderzoek kwam naar voren dat leraren vooral zorgen hebben over de doelen van hun lessen en de leerresultaten. Zij willen vooral dat alle leerlingen kunnen deelnemen aan de onderwijsactiviteiten en dat er meer gelijkheid is voor alle leerlingen om te leren.

Terugblikkend kan een aantal vragen worden gesteld, zoals bij de keuze voor de term 'moreel leren'. Is hier niet 'gewoon' sprake van professioneel handelen en leren?

En hoe komt het dat de zorgen van leraren zo 'dichtbij' blijven en dat zij in dit soort reflectieve gesprekken hun werk niet explicieter positioneren in de samenleving en reflecteren op hun eigen rol daarin.

Een interessante bevinding is dat leraren nog niet altijd over een taal beschikken om over hun vak en hun referentiekaders te praten, maar dat deze taal wel ontwikkeld kan worden in de kritische dialoog met collega's onder begeleiding van een coachende leerkracht.

Al met al een heel interessant en relevant onderzoek dat voldoende kansen biedt om in de praktijk haar weg te vinden en om thema's voor vervolgonderzoek uit te putten.

Auteur: Helma de Keijzer, docent bij Fontys Hogeschool.

Recensent: Jacqueline van Swet, Fontys Hogeschool, tot aan juli 2019 lector aan de Fontys Hogeschool.